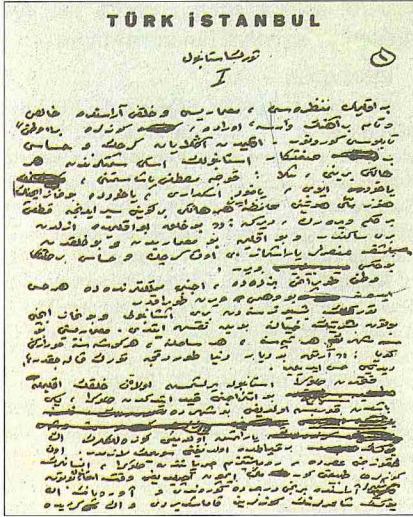

Yahya Kemal'in el yazısı ile *Aziz İstanbul*'un ilk makalesi olan "Türk İstanbul"

kâsının yarattığı edebiyattan hat sanatına, süslemeden doğramacılığa, el sanatlarından müsikeye, ev ve oda mimarisinden külliye mimarisine kadar her türlü sanat dalının mükemmeli aradığı ve bulduğu bir belde halini alışını dile getirmektedir. Yahya Kemal'e göre İstanbul, bütün Türk tarihinin, Türk coğrafyasının bir terkibi, hulâsası ve tecelli yeri olmuştur. Yahya Kemal bu şehrin Türk İstanbul haline gelişini, bazan mimari eserleri tek tek ele alarak, bazan da Türk semtlerinin doğup gelişmesini ve taşıdıkları mânâyı anlatarak dile getirir. Ona göre Türk milletinin tarihi devirler içinde meydana getirdiği üstün ve zengin medeniyetin bir cephesini teşkil eden millî mimari, millî zevkin tezahürü ve vatan toprakları üzerindeki millî varlığın da açık bir delilidir. İstanbul'da kurulan mimari eserler arasında camiler önemli bir yer tutar. Yahya Kemal fehtihten hemen sonra inşa edilen Eyüp Sultan Camii ile başlayan bu mimari hareketi, her devrin özellikleri hakkında bilgi vererek XVIII. yüzyılın sonlarına kadar getirir.

Yahya Kemal, İstanbul'da Türkler tarafından kurulan semtlere de özellikle dikkat eder. Bunların başında Boğaziçi, Eyüp, Üsküdar ve Kocamustafapaşa gelir. İstanbul'un bu güzel semtlerini kuran Türklüğün Şark medeniyeti ölçülerinde hareket ettiğini, eserlerini bu medeniyetin mânevî havası ile ahlâk ve muâşeret kaidelerine, hayat şartlarına göre meydana getirdiğini söyler.

Aziz İstanbul'da yer alan yazıların önemli bir kısmı Millî Mücadele sırasında kaleme alınmıştır. Yahya Kemal bu yazılarla bir yandan beş asırda İstanbul'da meydana gelen medeniyet terkiğini aydınlığa çıkarmak suretiyle bu şehrin her zerresi ile Türk olduğunu bütün dünyaya göstermeye çalışmış, bir yandan da Anadolu'da çarpışan Millî Mücadele kahramanlarına hangi değerler uğruna mücadele ettiklerini anlatmak istemiştir.

Bir tanıtma yazısı ile birlikte Nihad Sâmî Banarlı tarafından baskıya hazırlanan eserde Yahya Kemal'in İstanbul üzerine söylediği beş şiir, İstanbul'un tarihi ve millî karakterini gösteren yirmi üç gravür ve fotoğraf, eserde yer alan yazılardan bazılarının el yazısı örnekleri de bulunmaktadır. İlk olarak 1964'te Yahya Kemal Enstitüsü tarafından yayımlanan *Aziz İstanbul*, ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı 1000 Temel Eser serisinde de basılmıştır (İstanbul 1969).

BİBLİYOGRAFYA :

Nihad Sâmî Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul 1960; a.m.f., *RTET*, II, 1187; Necat Birinci, "Yahya Kemal'de Millî Mimari", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatı*, İstanbul 1984, s. 33-43; Ekrem Hakkı Ayverdi, "Yahya Kemal'de Şehir ve Mimari", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, sy. 2, İstanbul 1968, s. 1-7; Ömer Faruk Akün, "Osmanlı Tarihi Karşısında Yahya Kemal'in Şiiri", *KAM*, V/2 (1976), s. 13-34.

NECAT BİRİNCİ

AZİZ MAHMUD HÜDÂYİ

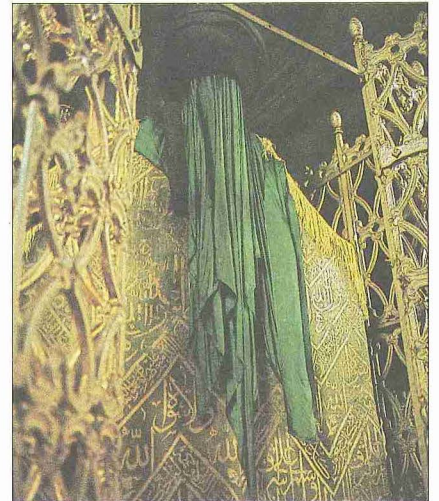
(ö. 1038/1628)

Celvetiyye tarikatının kurucusu,
mutasavvıf, şair.

948'de (1541) Şereflikoçhisar'da doğdu. Çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'da ilk tahsiline başladı. Daha sonra İstanbul'a giderek Küçükayasofya Medresesi'ne girdi. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra hocası Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin müîd'i oldu. Talebelik ve müîdlik yıllarında bir yandan da Halvetiyye tarikatına mensup Küçükayasofya Camii Şeyhi Nûreddinzâde Muslihuddin Efendi'nin sohbetlerine devam etti. Hocası Nâzırzâde Edirne Selimiye Medresesi'ne müderris, Mısır ve Şam'a kadı tayin edildiği yıllarda Hüdâyî'yi yanından ayırmadı. Hüdâyî Mısır'da hocasıyla beraber bulunduğu sıralarda Halvetiyye tarikatının Demirtaşıyye kolundan Kerîmüddin el-Halvetî'den "usûl-i esmâ" terbiyesi gördü. 1573'te Mısır'dan dönüşünde Bursa Ferhâdiye Medresesi'ne müderris ve Câ-

mi-i Atık Mahkemesi'ne nâib tayin edildi. Hocası Nâzırzâde ise Bursa mevlevîyet'ine getirildi. Bursa'ya gelişinin üçüncü yılında hocası vefat etti. Talebelik ve müîdlik yıllarından beri tasavvuf çevresiyle yakın teması bulunan Hüdâyî, hocasının ölümünün üzerinde bıraktığı derin tesir sebebiyle resmî görevlerinden ayrılarak daha önce vaaz ve sohbetlerine katıldığı Muhyiddin Üftâde'ye intisap etti. Üç yıl gibi kısa bir zamanda seyr'ü sülûkünü tamamladı. Şeyh Üftâde kendisini memleketi Sivrihisar'a halife tayin etti. Burada ancak altı ay kadar kalabilen Hüdâyî, şeyhi Üftâde'yi ziyaret etmek için tekrar Bursa'ya döndü. Fakat bu arada şeyhi vefat edince Rume- li'ye gitti. Trakya ve Balkanlar'da bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a geldi. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin de- lâletiyle tayin edildiği Küçükayasofya Camii Tekkesi'nde sekiz yıl şeyhlik makamında bulundu. Bir yandan da Fâtih Camii'nde vâizlik yaptı, tefsir ve hadis okuttu. Daha sonra Üsküdar'da Hüdâyî Dergâhı'nın bulunduğu yeri 1589 yılında satın aldı. Dergâhın inşaatıyla daha yakından ilgilenmek için ikametgâhını Rum Mehmed Paşa Camii civarına nakletti. 1595'te dergâhın inşaatı tamamlandı. 1599 yılında Fâtih Camii vâizliğini bırakarak Üsküdar Mihrimah Sultan (İskele) Camii'nde perşembe günleri vaaz vermeye başladı. Sultan Ahmed Camii'nin açılışında (1616) ilk hutbeyi Aziz Mahmud Hüdâyî okudu ve her ayın ilk pazartesi günü burada vaaz etmeyi kabul etti. Üs-

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin türbesi içindeki sandukası - Üsküdar / İstanbul

küdar'da bulunduğu yıllarda Bulgurlu'da da bir çilehâne ile bir hamam yaptırdı. Çilehânenin bulunduğu yerdeki Bulgurlu köyü, İlisuluk tarlaları ve Gaziler tepesinin bir kısmı I. Ahmed tarafından fermân-ı hümayunla Aziz Mahmud Hüdâyî adına tescil edildi.

Kanûnî'nin, kızı Mihrimah Sultan'dan torunu Ayşe Sultan (ö. 1598) ile de evlendiği rivayet edilen Aziz Mahmud Hüdâyî Safer 1038'de (Ekim 1628) vefat etti. Altısı kız olmak üzere on bir çocuğu oldu ve nesli, kızları Ümmügülsüm (ö. 1641), Zeyneb (ö. 1642) ve Fatma Zehrâ (ö. 1675) vasıtasıyla devam etti.

Hüdâyî, halktan sultanlara kadar uzanan geniş bir tesir halkası meydana getirdi. Devrin padişahlarıyla yakın ilgi kurmayı başardı. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman gibi padişahlara mektuplar yazdı, öğütler verdi. IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşattı. Ferhad Paşa ile Tebriz Seferi'ne katıldı. Zaman zaman padişahların davetlisi olarak saraya gitti ve onlarla sohbetlerde bulundu. Evliya Çelebi, "yedi padişahın Hüdâyî'nin elini öptüğünü, 170.000 müride irâdet (el) verdiğini" belirtir. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin dergâhı her zümreden insanlarla dolup taşı. Devlet ricâlerinden Sadrazam Kayserili Halil Paşa, Dilâver Paşa, ilmiyeden Hoca Sâdeddin Efendi, Sun'ullah Efendi, Şeyhülislâm Hocazâde Esad Efendi, Okçuzâde Mehmed Şâhî Efendi, Sarı Abdullah Efendi, Nev'izâde Atâî, meşhur sûfi Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi ve benzerleri onun dergâhının müntesip veya müdavimleri arasındaydı. Vefat ettiğinde altmışa yakın halifesi bulunduğu rivayet edilen Aziz Mahmud Hüdâyî, halifeleri ve yazdığı otuz kadar eseriyle Anadolu ve Balkanlar'daki dinî-tasavvufî hayat üzerinde derin tesirler icra etmiş ve bu şekilde şöhreti günümüze kadar ulaşmıştır. Tekkesi, İstanbul'un en önemli tasavvuf ve kültür merkezi olarak hizmet görmüş, bu dergâhtan pek

çok ilim ve fikir adamı, şeyh ve müzikşinas yetişmiştir.

Hüdâyî Dergâhı'na bağlı müelliflerin en meşhuru, şüphesiz, *Rûhu'l-beyân* sahibi Bursalı İsmâil Hakkî'dir. Eserlerinde sık sık Hüdâyî'den nakiller yapan Bursalı İsmâil Hakkî, onu Gazneli Sultan Mahmud ile mukayese ederek sevgisini şöyle dile getirir: "Ey gürûh-ı Muhammedî biliniz / Geldi bu âleme iki Mahmûd / Biri Mahmûd-i Gaznevî meşhûr / Biri Mahmûd-ı ma'nevî ma'hûd".

Gerek devrinde gerekse daha sonra yazılan tarih ve bibliyografya kitaplarında "kutbül-aktâb, sâhib-i zamân, mürşid-i kâmil" gibi unvanlarla anılması ölümünden sonra da şöhretinin devam ettiğini gösterir. Dilden dile nakledilen menkıbe ve kerametleri halkın gönlünde taht kurmasını sağlamış, ziyaretçileri her devirde artarak devam etmiştir. Daha sağlığında hayatını tehlikede gören pek çok devlet adamının onun tekkesine sığınarak hayatını kurtardığı bilinmektedir. Vefatından sonra ise bıraktığı çok zengin vakfiyesi sayesinde tekkesi, imaret ve külliyesi halkın sığınak ve barınağı olmuştur. Özellikle mensupları, sevenleri ve türbesini ziyaret edenler hakkında, "Denizde boğulmasınlar, âhir ömürlerinde fakirlik görmesinler ve imanlarını kurtarmadıkça gitmesinler" şeklindeki duası, türbesini İstanbul'da Eyüp Sultan, Sümbül Efendi ve Yahyâ Efendi'den sonra ziyaretçisi en çok olan türbeler arasına sokmuştur. 1266 (1850) yangınında yanan Hüdâyî Külliyesi'nin devrin padişahı Abdülmecid tarafından yeniden inşa ettirilmiş olması, bu sevgi bağının saray çevresinde devam etmekte olduğunu gösterir.

Eserlerinin İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshasının bulunması onların halk tarafından ne kadar sevilip benimsendiğini gösterir. Celvetiyye tarikatı ve diğer tarikat mensuplarınca eserlerinin büyük bir kısmına şerh ve hâşiyeler yapılmış, bazıları da Türkçe'ye çevrilmiş-

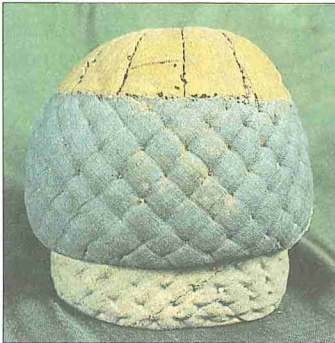

Ali Alpaslan'ın celf-ta'lik hatla "Medet Yâ Hazret-i Hüdâyî" yazısı (Aziz Mahmud Hüdâyî Türbesi)

tir. Yunus tarzındaki ilâhilerine pek çok mutasavvif - şair tarafından nazireler yazılmıştır. Celvetî tekkelerinde şeyhlik eden kimselerin tamamına yakın kısmı Hüdâyî tarzında şiirler yazmış ve besteler yapmıştır.

Tasavvufî halk edebiyatı şairleri zümresi içinde yer alan Hüdâyî, sade ve hikemî mahiyette tekke şiirleri yazmıştır. Daha çok ilâhî tarzındaki bu şiirleri bir divan oluşturacak sayıdadır. Şiirlerinde bazan hece, bazan da aruz veznini kullanan Hüdâyî, İbnü'l-Arabî'nin sistemleştirdiği **vahdet-i vücûd*** anlayışına bağlı bir mutasavvıftır. Eserlerinde, şiirlerinde ve mektuplarında bu açıkça görülmektedir. Ancak onun vahdet-i vücûd anlayışını Yunus Emre kadar derin bir şekilde işlediğini söylemek güçtür. Bununla birlikte tasavvufun engin ruhunu samimi bir ifadeyle nazmetmiştir. İlâhilerinden bir kısmı bizzat kendisi, bir kısmı da muhib ve müntesipleri tarafından bestelenerek yüzyıllar boyu tekkelerde okunmuş, zikir meclislerinin ve âyinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Kurucusu bulunduğu Celvetiyye tarikatı Selâmiyye, Hakkıyye, Fenâiyye, Hâşimiyye adlı dört kola ayrılmıştır. Tekkelerin kapatılmasına yakın yıllarda, İstanbul'da bu kollara bağlı otuz kadar tekke bulunmaktaydı (bk. CELVETİYYE).

Eserleri. Arapça ve Türkçe otuz kadar eseri bulunan Aziz Mahmud Hüdâyî, devrinin anlayışına uyarak eserlerinin çoğunu Arapça yazmıştır. Başlıca Arapça eserleri şunlardır: 1. *Nefâ'isü'l-mecâlis*. Tasavvufî bir tefsirdir. Ancak Kur'an âyetlerinin tamamı değil seçilen bazı âyetler açıklanmıştır. Yazmalarının bir kısmı iki, diğerleri üç cilt halinde olup en düzgün ve en eski nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 172-174). 2. *Câmi'u'l-fezâ'il ve kâmi'u'r-regâ'il*. İlmî, amelî ve ahlâkî faziletleri anlatan bu eser, Hüdâyî'nin en meşhur ve en yaygın eserlerinden biri olup en eski nüshası Köprülü Kütüpha-

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin on üç dilimli Celvetî tacı ve türbesinin on üç dilimli kubbesi

nesi'ndedir (nr. 1853/3). Eser H. Kâmil Yılmaz tarafından *İlim Amel ve Seyr ü Sülûk* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (İstanbul 1988). 3. *Miftâhu's-şalât ve mir-kâtü'n-necât*. Namazın fazilet ve hikmetlerini anlatan risâlede Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Şehâbeddin Sühreverdî gibi büyük mutasavvıfların fikirlerine de yer verilmiştir. 1010 (1601) tarihli en eski yazma nüshası Murad Molla Kütüphanesi'ndedir (nr. 1314/4). Bu risâle de H. Kâmil Yılmaz tarafından tercüme edilerek *İlim Amel ve Seyr ü Sülûk* adlı eserin sonunda yayımlanmıştır. 4. *Hulâşatü'l-aḥbâr fî aḥvâl-i-nebiyyi'l-muḥtâr*. Hüdâyî'nin hilkat, varlık ve hakikat-i Muhammediyye gibi tasavvufî konuları işlediği yaklaşık altmış varaklık bir eseridir. En eski yazma nüshası 1037 (1627) tarihli olup Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndedir (Hüdâyî, nr. 258). 5. *Habbetü'l-maḥabbe*. Allah, Peygamber ve Ehl-i beyt sevgisini anlatan küçük bir risâledir. Ahmed Remzi Akýürek tarafından *Mahbûbû'l-ahibbe* adıyla tercüme edilen bu risâleyi Rasim Deniz yeni harflerle yayımlamıştır (*Habbetü'l-Maḥabbe Tercümesi Mahbûbû'l-ahibbe*, Kayseri 1982). 6. *Keşfü'l-kınâ' an vechi's-semâ'*. Semâin meşruiyetini müdafaa için yazılmış olan bu risâlenin 1016 (1607) tarihli nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (nr. 1583/7). Eser H. Kâmil Yılmaz tarafından tercüme edilerek neşredilmiştir ("Hüdâyî'nin Semâ Risâlesi", *MÜİFD*, IV [1986], s. 273-284). Bunlardan başka *Ḥayâtü'l-er-vâḥ ve necâtü'l-eşbâḥ*, *el-Fethu'l-ilâhî*, *Tecelliyât*, *eṭ-Ṭarîkatü'l-Muḥammediyye*, *Fethu'l-bâb ve ref' u'l-ḥicâb*, *el-Mecâlisü'l-va'ziyye* adlı Arapça eserleri vardır. Şeyhi Üftâde'nin sohbetlerinde tuttuğu notlardan meydana gelen *Vâkı'ât* adlı eser de genellikle Hüdâyî'ye nisbet edilmiştir. Yazmaları genellikle üç cilt halinde tertip edilmiş olan eserin, üzerinde Hüdâyî'nin hattı olduğuna dair bir kayıt bulunan nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndedir (Hüdâyî, nr. 250).

Hüdâyî'nin belli başlı Türkçe eserleri de şunlardır: 1. *Divan. Dîvân-ı İlâhiyât* olarak da bilinen eserde Hüdâyî'nin 255 kadar ilâhisinden başka rubâî ve kıtalar da vardır. Divan Kemaleddin Şenocak ve Ziver Tezeler tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır (İstanbul 1970, 1986). 2. *Necâtü'l-garîk fî'l-cem'i ve't-tefrik*. Tasavvuf terimlerinden olan *cem'* ve *farkın* manzum olarak anlatıldığı bir risâledir. 3. *Tarîkatnâme*. Celvetiyye tarikatı âdâ-

bını anlatan bir risâledir. Bu üç eser Nûri adlı bir kişi tarafından *Küllîyyât-ı Hazret-i Hüdâyî* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1287). Bu neşrin sonunda Hüdâyî'nin kısa bir hal tercümesiyle tarikat silsilesine de yer verilmiştir. Aynı eserleri, Hüdâyî Âsitânesi'nin son postnişinlerinden Mehmed Gülşen Efendi (ö. 1925), başına daha geniş bir hal tercümesi ve Hüdâyî'nin Arapça *eṭ-Ṭarîkatü'l-Muḥammediyye* adlı eserini de ilâve ederek yeniden neşretmiştir (İstanbul 1338). 4. *Mektûbât*. Hüdâyî'nin III. Murad'a ve diğer padişahlarla bazı devlet erkânına gönderdiği mektuplardır. Çoğu III. Murad'a yazılan 152'si Türkçe, yirmi iki kadarı da Arapça mektuptan oluşan bir nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Fâtih, nr. 2572). 5. *Nesâih ve Mevâiz*. Hüdâyî'nin vaaz ve nasihatlarını ihtiva eden eser 237 varak olup kırk üç bölümden oluşur. Bilinen tek yazma nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndedir (Hüdâyî, nr. 266). 6. *Mi'râciyye*. Mi'rac hadisesini âyet ve hadislerin ışığı altında anlatan bir risâle olup bir nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndedir (Hüdâyî, nr. 262).

BİBLİYOGRAFYA :

Aziz Mahmud Hüdâyî, *Mektûbât*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2572; a.mlf., *Vâkı'ât*, Üsküdar Selimağa Ktp., Hüdâyî, nr. 250; a.mlf., *Tecelliyât*, Üsküdar Selimağa Ktp., Hüdâyî, nr. 593/3; *Küllîyyât-ı Hazret-i Hüdâyî* (nrş. Mehmed Gülşen), İstanbul 1338; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, II, 760-762; Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-i Hulviyye*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4536, vr. 187^a; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 113; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 145; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 479; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 327-329; İsmâil Hakkı Bursevî, *Silsile-i Tarîk-i Celvetî*, İstanbul 1291, tür.yer.; a.mlf., *Feraḥu'r-râḥ*, Bulak 1252, II, 65; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 227^a-245^b; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, vr. 372^a-382^a; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982; Ziver Tezeler, *Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî*, İstanbul 1984.

HASAN KÂMİL YILMAZ

AZİZ MAHMUD HÜDÂYİ KÜLLİYESİ

İstanbul Üsküdar'da
bânisi Aziz Mahmud Hüdâyî'nin
adıyla anılan külliye.

Doğancılar'da Ahmet Çelebi Mahallesinde, bugün Hüdâî Mahmud, Aziz Mahmud ve Aziz Efendi Mektebi sokaklarının kuşattığı bir arsa üzerinde 997-1003 (1589-1595) yılları arasında kurulmuştur. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin tekke ve türbesi etrafında teşekkül eden bu kül-

liye, âsitâne* ve pîr evi sıfatları ile, Celvetiyye tarikatının merkezini teşkil etmiş olan büyük ve önemli bir tekkedir. Nitekim Osmanlı kaynaklarında Hazret-i Hüdâyî Âsitânesi, Hüdâyî Mahmud Efendi Âsitânesi, Pîşvây-ı Tarikat-ı Aliyye-i Celvetiyye, Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi Hânkahı, Hânkâh-ı Celvetî, Hazret-i Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi Dergâhı ve Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi Tekkesi gibi adlarla anılmaktadır.

Külliyenin çekirdeğini oluşturan tekkenin bânisi Aziz Mahmud Hüdâyî tekkenin arsasını 1589'da satın almış ve aynı yıl inşaatı başlatmıştır. Muhtemelen mensupları ve muhiblerinin de katkıları ile 1003'te (1595) tamamlanan ilk tekke aynı zamanda tevhidhâne olarak kullanılmıştır. Burası 1007'de (1598-99) bizzat bânisi tarafından minber ilâvesiyle camiye çevrilmiştir. Külliye bu tevhidhâne ile bunun etrafında yer alan deriş hücreleri, aşhâne-imaret niteliğinde büyük bir mutfak, taamhâne, biri kendisine, dördü de kızlarına tahsis edilmiş toplam beş meşrutahâne ve cümle kapısı ile yanındaki iki çeşmeden meydana gelmekteydi. Bu yapılara, bâninin hayatının sonlarına doğru inşa edilen türbesini de ilâve etmek gerekir.

Hüdâyî Külliyesi'nin kuruluşundan XIX. yüzyıl ortalarına kadar çeşitli tamirler geçirdiği, zaman zaman bazı eklerle büyüldüğü ve kalabalık bir deriş zümresini besleyebilecek güçte maddî kaynaklarla bunları barındırabilecek ölçüde mekânlara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak 1850'de Üsküdar Çarşısı'nda çıkan ve külliyenin bulunduğu yamaca doğru yayılan bir yangın sonucunda Hüdâyî Türbesi dışında kalan binalar ortadan kalktığından türbe kısa bir müddet tevhidhâne olarak kullanılmıştır. 1272'de (1855-56) Sultan Abdülmecid tarafından türbe de dahil olmak üzere külliye yeni baştan inşa ettirilmiştir. Külliyenin bu ikinci inşasında geniş mimari programı ve yerleşim düzeni hemen hemen aynen korunmuş, ancak cami-tevhidhâneye hünkâr mahfili ile arsının güney kesimine bir sıbyan mektebi ilâve edilmiştir. Yine bu dönemde Sultan II. Abdülhamid'in yakın adamlarından Lutfi Bey 1317'de (1899-1900) cami-tevhidhânenin karşısına, içinde bir kısmını kendisine ve aile fertlerine türbe olarak tahsis ettiği müstakil bir kütüphane binası yaptırmıştır. Bundan bir yıl sonra külliye, masrafları hazine-i hâssadan karşılanmak suretiyle tamir ettirilmiş ve ha-